

20 . Δοξασίες για τον Χάρο, την ψυχή και τον Κάτω Κόσμο

Οι δοξασίες είναι γνώμες και εικασίες, που δεν έχουν κάποια επιστημονική εξήγηση και βάση, αλλά σχετίζονται με λαϊκές παραδόσεις και έθιμα μαγικού και θρησκευτικού κυρίως χαρακτήρα.

Πανάρχαια έθιμα με τις παραδόσεις που τα συνοδεύουν επέζησαν από την ομηρική εποχή μέχρι σήμερα μέσα από τη λαϊκή πίστη και λατρεία. Αρκεί ν' ανατρέξει κανείς στην Οδύσσεια του Ομήρου (ραψωδία λ') ,για να διαπιστώσει ότι πολλά από αυτά που λέει και πιστεύει σήμερα ο λαός μας για την ψυχή, τον Θάνατο και τον Άδη κρατούν από τα πανάρχαια αυτά χρόνια . Με τη θρησκευτικότητα που τον διακρίνει, ο λαός μας ανακάτεψε αρχαίες δοξασίες για τον Χάροντα, τον Άδη, τα Ηλύσια Πεδία και τα Τάρταρα με χριστιανικές αντιλήψεις για τον Χάρο, τον Κάτω Κόσμο, τον Παράδεισο και την Κόλαση. Μερικές από τις δοξασίες αυτές φανερώνουν και οι αντίστοιχες παροιμίες, που λέγονται στο χωριό μας :

Όποιον πάρ' η Χάρους ...

Ο Θεός έστειλε μια φορά τον Χάρο να πάρει την ψυχή μιας πεντάμορφης κοπέλας. Η κοπέλα έπεσε στα πόδια και τον παρακαλούσε, ο Χάρους λύγισε ,της χάρισε τη ζωή και γύρισε στον Θεό με άδεια χέρια. Θύμωσε ο Θεός για την παρακοή του Χάρου, του έδωσε ένα χαστούκι και τον κούφανε, να μην ακούει πια θρήνους και μοιρολόγια και λυπάται. Τον έστειλε άλλη φορά να πάρει την ψυχή ενός λεβεντονιού. Και μόνο που τον είδε ο Χάρους σπάραξε η καρδιά του, άφησε τον λεβεντονιό να χαρεί τη νιότη και την ομορφιά του και γύρισε πάλι στον Θεό με άδεια χέρια. Καινούργιο χαστούκι του Θεού και ο Χάρους απόμεινε για πάντα στραβός. Από τότε ο Χάρους έγινε σκληρός και αδυσώπητος , παίρνει στην τύχη όποιον βρει μπροστά του, νέο ή γέρο, όμορφο ή άσχημο, πλούσιο ή φτωχό και οδηγεί την ψυχή του στο υπόγειο βασίλειό του, τον Άδη ή Κάτω Κόσμο.

Σαν του Χάρου ση βλέπου μπροστά μ' !

Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση , την ψυχή την παίρνει και την οδηγεί μπροστά στον Θεό ο Αρχάγγελος Μιχαήλ ,ο Ταξιάρχης. Τον βλέπουμε στις εικόνες να κρατά στο δεξί του χέρι σπαθί, για να πάρει την ψυχή από τον ετοιμοθάνατο, στο αριστερό ζυγαριά ,για να ζυγίσει τις αμαρτίες της ,ενώ με τα πόδια του πατά αμαρτωλό που ξεψυχάει.

Παράλληλα όμως με τη επίσημη αυτή πίστη του ,ο λαός πιστεύει ότι τις ψυχές, μορφές ομιχλώδεις, σκιές της ανθρώπινης ύπαρξης ,τις παίρνει ο Χάρος και τις οδηγεί στον Κάτω Κόσμο, στον Άδη.. Γι' αυτό ακούμε να ορκίζεται «να με πάρει ο Χάρος ! » και να καταριέται «η Χάρους να ση πάρ' !» .

Αλήθεια πώς φαντάζονται ο λαός μας γενικά και ειδικότερα οι συγχωριανοί μας τον Χάρο ; Από τις εκφράσεις : «Σαν τον Χάρου στέψηση απόύ πάνου μ' !»,« Μαύρη Χάρη !», «Γλίτουσα απ' τ' Χάρ' τα δόντια !»,« Είδα του Χάρου μη μάτια μ'!,«Φουβήθητη τον σαν του Χάρου!»,που χρησιμοποιούν όταν αναφέρονται σ' αυτόν, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η λαϊκή φαντασία θέλει τον Χάρο προσωποποιημένο, αποκρουστικό στην όψη, άγριο με το σπαθί ή το δρεπάνι στο χέρι να παίρνει ψυχές.

Την αντίληψη αυτή τη συναντούμε πολύ συχνά σε όλες τις μορφές της λαϊκής τέχνης και πιο πολύ στη δημοτική, αλλά και στην προσωπική, ποίηση:

Ο Διγενής Ακρίτας βλέπει τον Χάρο « *ξυπόλητο και λαμπροφορεμένο, που έχει του ρήσου τα πλουμιά, της αστραπής τα μάτια* ».

Η λαϊκή μούσα σε δημοτικά τραγούδια μάς βεβαιώνει πως ο Χάρος « *μαύρος είναι, μαύρα φορεί, μαύρο και τ' άλογό του* ».

Ο μαυροφορεμένος καβαλάρης κουβαλάει τις ψυχές στον Κάτω Κόσμο:

*Σέρνει τους νιους απ' τα μαλλιά,
τους γέρους απ' τα χέρια
και τα μικρά παιδόπουλα
στη σέλλα αρμαθιασμένα.*

Ο μεγάλος Παλαμάς , απηχώντας τις αντιλήψεις του απλού ανθρώπου, θα τραγουδήσει:

*Καβάλα πάει ο Χάροντας τον Διγενή στον Άδη
κι άλλους μαζί ...
Και τους κρατεί στ' αλόγου του δεμένους τα καπούλια
Της λεβεντιάς τον άνεμο, της ομορφιάς την πούλια.*

Ο Χάρος, όμως, μπορεί να παρουσιαστεί και με πολλές άλλες μορφές. Μπορεί να παρουσιαστεί με μορφή αγγέλου και τότε ο ετοιμοθάνατος «ατζηλουσσιάζητι» , βλέπει τον άγγελό του . Και αν έχει καλή ψυχή, ο άγγελος παρουσιάζεται σ' αυτόν σαν παλικάρι όμορφο και λαμπροφορεμένο. Ο ετοιμοθάνατος γεμίζει από χαρά και αγαλλίαση, χαμογελά μακάρια «τσι η ψ'χούλα τ' βγαίν' σα του πλέλ' ». Αν όμως είναι «σκατουψ'χίτ'ς», κολασμένη ψυχή, τότε ο άγγελος παρουσιάζεται άγριος και απειλητικός, « μαύρους σαν τον Ταζιάρχ' ». Ο ετοιμοθάνατος φοβάται να παραδώσει την ψυχή του, αρνιέται, βασανίζεται «στουλουγαβγίζ' μέχρι να βγει η ψ'χή τ'».

Για το Χάρο ακόμα πιστεύεται πως έχει μάννα , γυναίκα και γιο. Η μάννα του τον παρακαλεί να μην είναι πολύ σκληρός. Τον γιο του τον υπεραγαπά και στον γάμο του

«αντίς γι' αρνιά, σφάζει παιδιά , νυφάδες για κριάρια »

Τις ίδιες απόψεις για τον Χάρο απηχούν και τα δίστιχα :

*Ου Χάρουντας ου άγριους , που αίματα βυζάνει,
Θέριση του πιδάκι μου μη του σκληρό δρηπάνι .*

*Χάρουντα, να 'χης δυο πιδιά, να σου 'πηρνα του ένα,
να κάψου τη καρδούλα σου σα που καψης τσι μένα.*

*Τάξη του Χάρου δαχτυλίδ', τ'ς Χαρόντισσας λουγάρι,
για να σ' αφήνει να 'ρχηση κάθε Σαββάτου βράδυ.*

Τ'ς αρνησιιάς του νηρό ήπιης τσι μας αρνήστσης ;

Άσβηστο για σαράντα μερόνυχτα καίει το καντήλι πλάι σ' ένα ποτήρι νερό στο μέρος που η ψυχή άφησε τον κόσμο. Γεμάτη νοσταλγία κι αγάπη εκείνη τριγυρίζει εκεί κοντά πότε με τη μορφή κάποιου

χαμπαρολόγου, πότε σαν ένα φύσημα ή ανεπαίσθητη πνοή αέρα, που κάνει τη φλόγα του καντηλιού να τρεμοπαίζει.

Κλείνουν τα παράθυρα του σπιτιού, σκεπάζεται ο καθρέφτης, βουτιούνται στα μαύρα οι χαροκαμένοι, αζύριστοι μένουν σαράντα μέρες οι άντρες, Δεν τρώνε κρέας στο σπίτι, δε φτιάχνουν γλυκά, σβήνει το γέλιο και χαμηλώνει η φωνή στο σπίτι που το βρήκε το θανατικό. Βαρύ το πένθος, πικρός ο πόνος και μόνο η ανάμνηση του αγαπημένου προσώπου που χάθηκε γλυκαίνει την καρδιά.

Η ψυχή, ακολουθώντας τον Χάρο που την οδηγεί στον Κάτω Κόσμο, θα περάσει από της Άρνης το βουνό. Στους πρόποδες του βουνού βρίσκεται της Αρνησιάς η Βρύση . Ο Χάρος δίνει στην ψυχή να πιει από το νερό της Αρνησιάς κι αυτή ,όταν το πιει , ξεχνά με μιας όλους τους αγαπημένους της στον Επάνω Κόσμο. Λέει το τραγούδι :

*Τι εμένανε με πήρανε στις Άρνης τα λαγκάδια,
π' αρνιέται η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα
κι αρνιούνται και τ' αντρόγυνα τα πολυαγαπημένα...*

Συνεχίζοντας το δρόμο της η ψυχή περνάει από της Λησμονιάς το λιβάδι, που είναι σπαρμένο με λησμονοβότανο. Όταν περάσει και το λιβάδι αυτό , η ψυχή ξεχνάει τα πάντα, και τον Επάνω Κόσμο και τους δρόμους που πέρασε ως εδώ. Δρόμος γυρισμού πια δεν υπάρχει.

Πέρασα τ'ς τρίχας του γιοφύρ' ...

Για να φτάσουν στον Κάτω Κόσμο οι ψυχές, πρέπει να περάσουν πάνω από της *τρίχας το γιοφύρι*. Το γιοφύρι αυτό ονομάζεται έτσι, γιατί είναι λεπτό όσο μια τρίχα. Κρέμεται πάνω από τον *Πύρινο Ποταμό* και κουνιέται αδιάκοπα. Όσες ψυχές το διαβούν ,οι ψυχές των δίκαιων ανθρώπων, θα βρεθούν στον Παράδεισο, στους κόλπους του Αβραάμ. Όσες δε θα μπορέσουν να το περάσουν, οι ψυχές των αμαρτωλών, θα γκρεμιστούν στον Πύρινο Ποταμό, που θα τους φέρει στην Κόλαση.

Σύμφωνα με άλλη παράδοση, οι ψυχές όλων των πεθαμένων ,δικαίων και αδίκων, βρίσκονται στον Κάτω Κόσμο, όπου επικρατεί βαθύ σκοτάδι και κρύο. Νοσταλγούν τον Επάνω Κόσμο ,το φως και τη ζεστασιά του ήλιου, τ' αγαπημένα τους πρόσωπα. Μια φορά το χρόνο, την Κυριακή του Πάσχα, τους δίνεται η άδεια ν' ανεβούν στον Επάνω Κόσμο και να μείνουν σ' αυτόν μέχρι τη μέρα της Πεντηκοστής. Τη μέρα αυτή πρέπει να επιστρέψουν στον Κάτω Κόσμο περνώντας από της τρίχας το γιοφύρι. Οι καλές ψυχές περνάνε και πάνε στον Παράδεισο. Οι κακές πέφτουν στον πύρινο ποταμό και πάνε στην Κόλαση.

Την παραμονή της Πεντηκοστής, που είναι Ψυχοσάββατο, οι ζωντανοί κάνουν κόλλυβα, μνημόσυνα και τρισάγια ,για να βοηθηθούν οι ψυχές να περάσουν της τρίχας το γιοφύρι.

Πάμε σα στραβοί στον Άδη ...

Εκεί, λοιπόν, στον Κάτω Κόσμο, που έφερε ο Χάρος τις ψυχές, είναι παγωνιά και μαυρίλα. Οι ψυχές πορεύονται ψηλαφητά, κρατώντας και ακολουθώντας η μια την άλλη.

Οι ζωντανοί ,για να φωτίσουν λίγο το δρόμο των ψυχών, ανάβουν στους τάφους των νεκρών καντήλια. Το καντήλι πρέπει ν' ανάβει κάθε βράδυ σαράντα μέρες μετά τον θάνατο .Όταν περάσουν οι σαράντα μέρες πρέπει ν' ανάβει κάθε Σάββατο και απαραίτητα τα Ψυχοσάββατα , ώσπου να κλείσουν τρία χρόνια.

Αν οι ζωντανοί παραμελούν το άναμμα του καντηλιού, οι ψυχές θλίβονται και αγανακτούν ,που οι αγαπημένοι τους ξέχασαν και πια δεν τους θυμούνται.

Τυραννίστ'κα σαν τον αφβάπτ'στου !

Όταν ένα παιδί πεθάνει προτού να βαφτιστεί, πηγαίνει στην Κόλαση. Εκεί ο Διάβολος το βάζει και κουβαλάει νερό με ένα λióφυλλο, για να γεμίσει την κολυμπήθρα του να βαφτιστεί. Όταν η κολυμπήθρα θέλει πια ένα λióφυλλο νερό για να γεμίσει, πάει ο Σατανάς και την αδειάζει. Αρχίζει πάλι ο αβάφτιστος να κουβαλάει νερό, ξαναδειάζει την κολυμπήθρα ο Διάβολος κι αυτό συνεχίζεται χωρίς τελειωμό, αιώνια.

Σχετική είναι και η παροιμία «μη του λióφ'λλου κβανιούσα του νηρό»,που τη λέμε όταν θέλουμε να πούμε πόσο κουρασθήκαμε για να τελειώσουμε μια δουλειά.

Η Εκκλησία σε εξαιρετικές περιπτώσεις, για να μην πεθάνει ένα παιδί αβάφτιστο, επιτρέπει το *αεροβάπτισμα* .

Σώθιση του λάδι τ' ...

Η ζωή του κάθε ανθρώπου κρατάει όσο να καεί το λάδι που έχει μέσα το *καντήλι* του. Το λάδι το έβαλε στο καντήλι ο Θεός .Κανένας δεν μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει απ' αυτό.

Πέθανε κάποιος και πήγε στον Άλλο κόσμο. Βλέπει καντήλια στη σειρά, ένα σβηστό, ένα που τρεμόσβηνε κι ένα γεμάτο με λάδι.

- Ποιανού είναι το σβηστό ; ρώτησε τον Χάρο.

-Αυτό είναι το δικό σου. Σώθηκε το λάδι του, γι' αυτό και πέθανες.

- Ποιανού είναι αυτό που τρεμοσβήνει;

- Είναι του αδερφού σου . Κοντεύει να σωθεί το λάδι του και όπου να 'ναι θα πεθάνει κι αυτός.

- Και δεν μπορούμε να πάρουμε λίγο λάδι από το καντήλι που ξεχειλίζει, να βάλουμε στο καντήλι του αδερφού μου ;

- *Ό, τι γράφει, δεν ξεγράφει !* απάντησε ο Χάρος

Καπού 'δα ση , καπού 'κ'σα ση ...

Οι ψυχές , άυλες μορφές, με κάποιο ομιχλώδες περίγραμμα του σώματος , περιπλανιούνται σαν σκιές στον Κάτω Κόσμο .Η αντίληψη αυτή είναι πανάρχαια και τη συναντούμε συχνά στην ομηρική ποίηση. Ο Οδυσσέας στην κάθοδό του στον Άδη αντικρίζει την ψυχή της μάνας του Αντίκλειας (Οδύσσεια, λ 209):

*« Χύθηκα τότε τρεις φορές να τη σφιχταγκαλιάσω
Και τρεις φορές μου πέταξε σαν όνειρο , σαν ίσκιος...».*

Οι ψυχές, έχοντας πει της λήθης το νερό ,εκεί στον Κάτω Κόσμο ξεχνούν τα πάντα. Διατηρούν ίσως μια κάποια αμυδρή ανάμνηση για τα πρόσωπα που γνώρισαν και για τα γεγονότα που έζησαν. Δύσκολα ψυχή του άντρα αναγνωρίζει την ψυχή της γυναίκας του , που μαζί της πέρασε ολόκληρη ζωή με πίκρες, χαρές και συγκινήσεις.. Κάτι σκιρτά μέσα της, κάτι τής θυμίζει αυτή η γυναικεία μορφή .

Καπού 'δα ση , καπού 'κ'σα ση, καπού χηρέτησά ση...

(Κάπου σε έχω δει ,κάπου σε έχω ακούσει, κάπου σε έχω συναντήσει...) ψιθυρίζει αγνά και συνεχίζει την περιπλάνησή της.

Πού θα πα τ' αδηφέλ' υμ μη του πουνούμηνου του πουδαρέλ'... ;

Μια άλλη λαϊκή αντίληψη δέχεται πως οι ψυχές στον Κάτω Κόσμο διατηρούν όλα τα γνωρίσματα , που είχε ο άνθρωπος όταν ήταν στη ζωή, ακόμα και τα επίκτητα Έτσι αν τύχαινε να έχει κόψει το ένα του το χέρι στη ζωή, θα ήταν με ένα χέρι και στον άλλο Κόσμο. Ένα πραγματικό περιστατικό , όπως μου το αφηγείται πρόσωπο που παραβρέθηκε σ' αυτό, φανερώνει την αντίληψη αυτή:

Είχαν μαζευτεί οι γυναίκες του χωριού να κλάψουν τον πεθαμένο και να του δώσουν τις *παραγγελιές* τους, όπως ήταν συνήθεια :

- Να πεις στ' μαννούδα μ' , άμα πας...

- Να πεις στου μουρέλ' υμ , άμα του δεις...

Ήρθε και η σειρά της Μήτραϊνας να δώσει την παραγγελιά για τον άντρα της τον Δημητρό , που όσο ζούσε δε φημιζόταν δα και τόσο για την αρετή του:

- Να πεις στον άντρα μ ' τουν προυκουμένου...

Δεν πρόλαβε ν' δώσει την παραγγελιά της και την σταμάτησε η αδελφή του πεθαμένου :

- Πού θα πα ,μουρή, τ' αδηρφέλ' υμ μη του πουνούμηνου του πουδαρέλ' να γυρεύγ' τουν άντρας σ' τουν σκατουψ'χίτ' ; ρώτησε θυμωμένη.

Βλέπεις τ' αδηρφέλ' της είχε πεθάνει από γάγγραινα του ποδιού. Με πονεμένο πόδι, πως θα έψαχνε στον Κάτω Κόσμο να βρει τον σκατοψ'χίτη τον Δημητρό ;

Κλάψε με, μάννα, κλάψε με ...

Τοποθετούν τον νεκρό στη μέση του δωματίου κι έρχονται ένας - ένας οι συγχωριανοί να του ανάψουν ένα κεράκι, να θυμηθούν κάτι απ' τα καλά του, να πουν ένα λόγο παρηγοριάς. Αυτό συνεχίζεται μέχρι που να βασιλέψει ο ήλιος, οπότε σκεπάζουν το πρόσωπο του νεκρού, Όσοι μένουν κοντά του για να τον ξενοχτίσουν, σταματούν τα κλάματα και τους θρήνους .Είναι αμαρτία να κλαις τον νεκρό μετά το ηλιοβασίλεμα. Το γιατί μας το λένε το δημοτικό τραγούδι και το σονέτο του Μαβίλη «Λήθη» , που ακολουθούν :

Δ η μ ο τ ι κ ό

*Κλάψε με , μάννα , κλάψε με πρωί και μεσημέρι.
Κοντά τ' αργά, τ' αργούτσικα , όντας γυρνάει ο ήλιος,
μη κλαίγεις μη μοιρολογάς, μη χύνεις μαύρα δάκρυα.
Γιατί δειπνάει ο Χάροντας μαζί με τη γυναίκα τ'
κι εγώ 'μαι ορθός και τους κερνώ και τους κερνώ και πίνουν
κι ακούγω τη λαλίτσα σου και καίγεται η καρδιά μου.
Κι όσα ποτήρια τους κερνώ, τόσα λόγια μου λένε
Και σείστηκαν τα χέρια μου και χύθ'κε το ποτήρι.*

Λ ή θ η

*Καλότυχοι οι νεκροί που λησμονάνε
την πίκρια της ζωής. Όντας βυθίσει
ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήσει
μην τους κλαις ,ο καημός σου όσος και να 'ναι.*

Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε

*στης λησμονιάς την κρουσταλλένια βρύση,
μα βούρκος το νεράκι θα μαυρίσει,
α στάζει γι' αυτούς δάκρυ όθε αγαπάνε.*

*Κι αν πιουν θολό νερό ζαναθιμούνται,
διαβαίνοντας λιβάδια από ασφοδίλι,
πόνους παλιούς, που μέσα τους κοιμούνται.*

*Α δε μπορείς παρά να κλαις το δείλι,
τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηγήσουν:
Θέλουν-μα δε βολεί να λησμονήσουν.
(Λορέντζος Μαβίλης)*

**Ο ασφόμελος, το δικό μας σπυρδούλι, ήταν σύμβολο πένθους των αρχαίων.
Οι ψυχές, πηγαίνοντας στον Άδη, περνούσαν μέσα από λιβάδια με ασφόμελους.**

**(Από το βιβλίο του Γιώργου Αλβανού « Το χωριό μου
Βασιλικά Λέσβου »)**